

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2010 | ÅRGÅNG 14

Bokförlaget THALES

IAN SHAPIRO: *The State of Democratic Theory*, Princeton: Princeton University Press, 2003

ENLIGT IAN SHAPIRO lider den moderna demokratilitteraturen av en olyckligt skarp uppdelning mellan normativa teorier och empirisk forskning. Dessa två fält knyts alltför sällan ihop och *The State of Democratic Theory* är väsentligen ett försök att råda bot på detta. Projektet är utan tvekan ett mycket ambitiöst och lovvärt sådant, men genast infinner sig tvivel om hur detta ska kunna rymmas på blygsamma 150 sidor. Tvivlen blir än större då man får klart för sig att Shapiro även vill kritisera den populära deliberativa demokrati-modellen och föreslå en alternativ modell. Skulle det inte behövas en betydligt omfångsrikare volym för att göra allt detta på ett övertygande vis?

Tyvärr måste jag meddela att dessa tvivel visar sig berättigade; *The State of Democratic Theory* är en bok med många kvaliteter, men tyvärr även brister. Det går att urskilja en ganska tydlig uppdelning av boken, där första halvan (kapitel 1–3) består av ett försvar för Shapiros egen demokratimodell och kritik av rivaliserande modeller. Andra halvan (kapitel 4–5) består av en i högre grad empirisk del som behandlar förutsättningarna för att etablera och behålla demokrati, samt förhållandet mellan demokrati och resursfördelning. Målet tycks vara att visa att Shapiros demokratimodell är möjlig givet vad vi vet om hur demokratier fungerar. Det är den första halvan av boken som är den svagaste, så låt mig börja med den.

Shapiro försvarar den idag inte särskilt populära demokratiteori som presenterades av Joseph Schumpeter i dennes klassiker *Captalism, Socialism and Democracy*. Kärnan i denna teori är att demokrati bäst ses som ett system för att kontrollera makt genom tävlan. Genom att politiska aktörer är tvingade att tävla om folkets röster krävs det av dem att de tar hänsyn till folkets vilja. Precis som på

en ekonomisk marknad är det konkurrens som ger upphov till det gemensamma bästa. Detta uttryck – det gemensamma bästa – vill Shapiro ge en minimal definition; inspirerad av Machiavelli säger han att det gemensamma bästa endast är det som alla som har ett intresse av att undvika dominans har gemensamt. Motiveringen för Schumpeteriansk tävlan om makten är alltså att det är ett medel för att minimera dominans.

Men nu är givetvis frågan varför vi ska acceptera en så begränsad syn på demokrati. Som läsare förväntar man sig starka argument mot konkurrerande demokratimodeller som initialt kan tyckas mer attraktiva; framförallt mot den deliberativa modellen, som Shapiro uppenbarligen ser som sin huvudmotståndare. Argumenten som förs fram är dock förvånande svaga. Kärnfrågan är synen på det gemensamma goda; Shapiro invänder bestämt mot alla mer substantiella definitioner och han gör det genom framförallt två argument.

Det första argumentet går ut på att oavsett om det finns något gemensamt gott att finna, är den verkliga världen så ojämlig att pengar och makt gör det omöjligt att finna det. Shapiro upprepar gång på gång att deliberativa teoretiker »attend to little to the role of power relations and conflicts of interest in politics» (2003: 24) och »the decisive role played by money in politics» (2003: 32). Ibland kan deliberation vara av godo för att ge de svagare en starkare röst (som ett medel för att minimera dominans), men för det mesta kan vi inte förvänta oss särskilt imponerande resultat i dagens värld.

Det andra argumentet är mer långtgående och är helt enkelt ett förnekande av att det överhuvudtaget finns något gemensamt gott att upptäcka. Människor har olika intressen och rationell diskussion kommer inte att leda till enighet. Här låter Shapiro som ett eko av Schumpeter: »There is [...] no such thing as a uniquely determined common good that all people could agree on or be made to agree on by the force of argument.» (Schumpeter 1966: 251)

Innan jag utvärderar dessa argument kan det vara på sin plats att kort specificera vad deliberativ demokrati innebär. Som namnet antyder ligger fokus på det demokratiska samtalet. Istället för att

aggregera redan givna preferenser är det viktiga att det demokratiska samtalet har en sådan kvalitet att beslut kan rättfärdigas på ett adekvat sätt. Det finns sålunda en *instrumentell* (eller *epistemisk*) idé om att ökad demokratisk deliberation – mötet mellan olika idéer och ståndpunkter – kan få oss att fatta bättre beslut som ser till alla medborgares bästa. Men det finns även en uppfattning om deliberativ demokrati som en *ideal konstruktion*; en idé om hur fria och jämlika medborgare kan ge varandra skäl som alla kan acceptera och som sålunda utgör grunden för legitima beslut. Skillnaden mellan dessa alternativ ska inte överdrivas, då de mycket väl kan kombineras. Men alla accepterar inte båda. Till exempel finns det de som ser ökad deliberation som ett medel för bättre beslutsfattande, men som är skeptiska både till att formulera regler om hur sådan deliberation idealt sett bör gå till och till att framföra påståenden om vilka beslut en sådan procedur kommer att resultera i.¹

För att nu återgå till Shapiros argument. Det första riktar främst in sig på den instrumentella idén om deliberation och tycks ha ett visst mått av sanning i sig. Ökad deliberation är inte ett universalmedel som övervinner alla hinder och stadigt för oss närmare vårt idealsamhälle. Men problemet med Shapiros argument är att hans karakterisering av den deliberativa demokratins försvarare är långt ifrån rättvis. Bristen är framförallt att så få av dem tas upp. Långtgående kritik riktas mot Amy Gutmanns och Dennis Thompsons gemensamma arbete, och Bruce Ackerman och James Fishkin nämns i förbifarten. Men även om vi antar att Shapiro har helt rätt i sin kritik av det som Gutmann och Thompson tar upp som exempel på lyckad deliberation – om han alltså har rätt i att de felaktigt negligerar betydelsen av makt och pengar i dagens värld – följer det ändå knappast att alla andra försvarare av deliberativ demokrati gör detsamma. Jag skulle snarare vilja påstå att det utan tvekan är vida uppmärksammat hur ekonomisk ojämlikhet snedvrider den demokratiska diskussionen. Till exempel argumenterar Joshua Cohen för att det deliberativa idealet kräver att de politiska friheterna måste ha »fair value» för alla, och det kan kräva

public funding of political parties and restrictions on private political spending, as well as progressive tax measures that serve to limit inequalities of wealth and to ensure that the political agenda is not controlled by the interests of economically and socially dominant groups. (Cohen 1997: 69, han följer här Rawls 1971: 225–226.)

Ett annat exempel, som kanske är mer i linje med Shapiros eget fokus på konkreta problem med deliberation i dagens värld, är Cass R. Sunsteins arbete. Sunstein inser tydligt vilka negativa konsekvenser ökad imperfekt deliberation kan få och poängterar vikten av konstitutionella och institutionella strukturer för att främja öppen och konstruktiv deliberation (Sunstein 2001, kap. 1). Fler liknande exempel skulle med lätthet kunna ges.² Shapiro gör inte mångfalden i den deliberativa litteraturen rättvisa och hans argument kan därmed inte anses övertygande. Han har säkerligen en poäng i de begränsade möjligheterna för deliberativa lösningar i dagens ojämlika samhällen, men även den deliberativa demokratins försvarare är medvetna om dessa hinder.

Men även om det första argumentet är svagt återstår det andra – mer radikala – argumentet. Tankegången är att det inte bara finns stora hinder för att vi genom argument och dialog ska kunna nå fram till enighet om det gemensamma goda, det är snarare principiellt *omöjligt*. Människor har skilda intressen och hur mycket vi än diskuterar kvarstår detta faktum. Detta argument undergräver alltså – om det lyckas – även de ideala modellerna av deliberativ demokrati. Tanken med dessa är just att formulera vad demokratiska medborgare bör se som sitt gemensamma bästa, vilka skäl som kan ligga till grund för legitimt beslutsfattande i en sammanslutning av fria och jämlika personer. Problemet med Shapiros andra argument är dock att han underbygger det ännu mindre än det första. Kanske är tanken att vi ska inse det rimliga i det genom att helt enkelt reflektera över vad vi ser runt omkring oss. Världen innehåller helt klart så mycket oenighet att tanken på enighet kring det gemensamma goda lätt framstår som utopisk. Men accepterandet av en oundviklig pluralism av värden kan mycket väl kombineras

med en större tilltro till vad vi kan komma att enas om. John Rawls politiska liberalism är ett välkänt exempel på en teori som erkänner tydliga gränser för vad vi rimligtvis kan förvänta oss att enas om, men som ändå använder sig av en mer innehållsrik definition av det gemensamma goda (Rawls 2005). Hur ska vi välja mellan dessa alternativ? Detta är inte tillfället att försöka ge argument för att definitivt välja det ena eller det andra, men jag kan inte heller se att Shapiro ger några sådana i sin bok. Det går inte att automatiskt dra slutsatsen att enighet är omöjligt på basis av långtgående oenighet idag. Större tilltro till människors moraliska förmåga att finna gemensamma lösningar som alla kan acceptera framstår som både möjlig och mer attraktiv i frånvaro av starkare argument mot sådana förhoppningar.

Förutom att Shapiros kritik av den deliberativa demokratin är långt ifrån övertygande, försvagas hans argumentation av att hans eget alternativ förblir skissartat. Det är oklart vad det egentligen innebär att minimera dominans i samhället. Dominans definieras som illegitimt användande av makt, men vad är kriteriet för legitimitet? En del av svaret står nog att finna i Shapiros tanke att det är när människors grundläggande intressen är hotade av andras dominans som staten bör agera. Tyvärr förblir diskussionen om dessa intressen mycket kort och utan något verkligt argument för antagandet att det är intressen av denna typ som bör skyddas.

En intressant jämförelse skulle kunna göras mellan Shapiros teori och den neo-republikanska teori om frihet som icke-dominans som framförts av Philip Pettit. Likheterna i utgångspunkter är slående, men däremot drar de mycket skilda slutsatser. Pettit utvecklar en substantiell liberal position och är positiv till tanken på en deliberativ demokrati (Pettit 1997). Det är olyckligt att Shapiro själv inte tar upp Pettits position, då det är svårt att avgöra huruvida de två ser på dominans på skilda sätt eller inte (på grund av Shapiros vaghet). En möjlighet är att de faktiskt har en, i allt väsentligt, gemensam utgångspunkt, men att de ändå drar skilda slutsatser. En förklaring till detta kan då vara att Pettit helt enkelt inte delar Shapiros pessimistiska syn på vad vi kan enas om, vilket leder

honom att dra mer långtgående slutsatser om vad icke-dominans implicerar. Shapiro däremot verkar se minimerandet av dominans som ett övergripande mål som enbart kan specificeras i bestämda kontexter och anser att vi därför inte ska vara mera detaljerade i förväg: »there is no criterion for justice that is entirely independent of what democracy generates» (2003: 66). Oavsett om detta är en rimlig idé eller inte kräver den utan tvekan mer utveckling än vad som ges i denna bok.³

Om den första halvan av boken lämnar mycket i övrigt att önska är den andra halvan betydligt mer upplyftande. Det råder inga tvivel om att Shapiro har god kunskap om dagens demokratiforskning och han handskas med materialet på ett nyanserat och övertygande sätt.

Ett kapitel behandlar möjliga vägar för att uppnå demokrati, samt villkor för att behålla den. Shapiro diskuterar olika modeller för framgångsrika övergångar till demokratiska system, men är skeptisk till att hävda att någon enskild väg är den bästa. Det finns många olika vägar fram till ett demokratiskt system och vår kunskap är ännu för bristfällig för att vi ska kunna rangordna de olika alternativen på ett säkert sätt. Vi vet ännu inte om några vägar ger stabilare demokratiska system, men det uppenbara värdet av sådan kunskap är ett gott skäl för ytterligare forskning. I anslutning behandlas relevanta faktorer för demokratiers överlevnad: institutioner, ekonomi och kultur. En balanserad och givande diskussion om detta följer, men ännu mer intressant är det kapitel som följer.

Detta kapitel behandlar kopplingen mellan demokrati och ekonomisk fördelning; jag håller det som den bästa delen av boken. En klassisk tanke är att demokratin i sig är radikal i den meningen att med allmän och lika rösträtt följer en jämnare resursfördelning i samhället. Det förefaller vara en så naturlig tanke; varför skulle inte den sämre ställda majoriteten utnyttja det demokratiska systemet för att förbättra sin situation? Dessa förväntningar har dock inte uppfyllts. Frågan är då varför. Shapiro delar upp frågan i två delar: *utbud* och *efterfrågan*. Vad hindrar politiker från att erbjuda sina väljare mer omfördelning och varför efterfrågas inte omfördelning mer i ojämlika samhällen?

Då det gäller politikerna har de uppenbara begränsningar i sina möjligheter att beskatta. Kapitalflykt är en risk de måste ta med i beräkningarna och privat finansiering av valkampanjer gör att de blir tvungna att se till sina bidragsgivares intressen. (Det är värt att poängtera att Shapiro framförallt fokuserar på situationen i USA, men hans diskussion har utan tvekan implikationer även för situationen i andra samhällen.) En annan faktor att räkna med är den institutionella strukturen. Vissa system gör stora förändringar svårare än andra, framförallt är det problematiskt med många instanser med vetoröster. Ett redan ojämnt samhälle blir då svårt att förändra.

Problemen på utbudssidan är kanske välkända, men mer intressant är varför människor inte kräver mer omfördelning. Shapiro tar upp en rad faktorer och jag nämner här enbart några av de mest intressanta. Man skulle kunna förvänta sig att ju större ojämlikheten är och ju mer uppenbar den är, desto större kraven på omfördelning. Men märkligt nog kan det vara tvärtom. Extrem ojämlikhet kan göra att de sämst ställda helt förlorar förmågan att se sig själva på den mer gynnade sidan. Shapiro ger ett exempel med fattiga städare i Kapstaden som tjänar fem dollar om dagen på att städa miljonärshus där enbart en bil kostar många gånger deras förväntade livsinkomst. Dessa personer resignerar och kan inte se sig själva i sina arbetsgivares situation. Extrem ojämlikhet skapar en empatiklyfta som verkar åt båda hållen. På samma sätt som de fattiga inte kan se sig själva som rika, förlorar de rika förmågan att se sig själva i de fattigas skor, med följderna att deras behov blir lättare att ignorera. Men inte bara de rika kan vända sig bort från de fattigaste, även arbetare och medelklass kan genom andra mekanismer slå dövörat till. För dessa kan de fattiga framstå som ett hot på flera sätt; de är farliga, lata och kostsamma, och det värsta vore att bli en av dem. Demonisering av de fattiga är således en realitet även i demokratiska samhällen och tillsammans med de fattigas ökade hopplöshet kan kraven på ökad omfördelning minska.

Den samlade bilden blir att det finns stora hinder för en ökad omfördelning i ojämlika samhällen – hinder som alla som käm-

par för de sämst ställda måste vara medvetna om. På detta område är Shapiros starka fokusering på den verkliga värld som vi lever i mycket värdefull och öppnar upp för försök att finna kreativa lösningar på problemen. Ett kreativt förslag som han själv lägger fram för att öka den demokratiska tävlan i USA är att använda antitrust-lagstiftning på ett lite oväntat sätt: »It is far from clear that there are fewer meritorious reasons to break up the Democratic and Republican parties than there are to break up AT&T and Microsoft» (s. 61).

För att avsluta med några positiva ord om Shapiros egen demokratimodell är det uppenbart att det finns mycket att vinna på att öka den demokratiska tävlan i många samhällen. Om man på kort sikt skulle tvingas välja mellan att satsa på mer deliberation eller att bryta pengarnas snedvridande effekt på den demokratiska processen verkar det senare vara det vi bör välja. Deliberativa demokrater skulle säkerligen hålla med Shapiro om detta, men de skulle insistera på att vi i ett längre perspektiv faktiskt *inte behöver välja*. Snarare är båda viktiga delar för realiserandet av ett mer demokratiskt samhälle.

Sammanfattningsvis är *The State of Democratic Theory* väl värd att läsa. Det är en kompakt och välskriven bok med mycket intressant material. Som dock framkommit är den normativa delen betydligt svagare än den empiriska. Detta gör olyckligtvis att Shapiros hedervärda ambition att föra samman den normativa och den empiriska demokratilitteraturen inte gett det resultat man kunde ha hoppats på.

→

Emil Andersson

Noter

- 1 En bra introduktion till deliberativ demokrati är Held (2006, kap. 9).
- 2 Fler exempel är Knight & Johnson (1997) och Richardson (2002, kap. 6).

3 De intresserade av Shapiros syn på rättvisa bör titta närmare på hans tidigare bok *Democratic Justice*. Angående jämförelsen med Pettit vill jag poängtera att en mer detaljerad sådan skulle vara önskvärd. På grund av begränsat utrymme inskränker jag mig här till att enbart ge ett förslag på vad den grundläggande skillnaden mellan dem är.

Referenser

- COHEN, JOSHUA (1997) »Deliberation and Democratic Legitimacy», i James Bohman & William Rehg (red.), *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, Cambridge: The MIT Press.
- HELD, DAVID (2006) *Models of Democracy*, Stanford: Stanford University Press.
- KNIGHT, JACK & JOHNSON, JAMES (1997) »What Sort of Equality Does Deliberative Democracy Require?», i James Bohman & William Rehg (red.), *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, Cambridge: The MIT Press.
- PETTIT, PHILIP (1997) *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Clarendon Press.
- RAWLS, JOHN (2005) *Political Liberalism* (Expanded Edition), New York: Columbia University Press.
- RAWLS, JOHN (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge: Harvard University Press.
- RICHARDSON, HENRY S. (2002) *Democratic Autonomy: Public Reasoning about the Ends of Policy*, Oxford: Oxford University Press.
- SCHUMPETER, JOSEPH A. (1966) *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: Unwin University Books.
- SHAPIRO, IAN (2003) *The State of Democratic Theory*, Princeton: Princeton University Press.
- SHAPIRO, IAN (1999) *Democratic Justice*, New Haven: Yale University Press.
- SUNSTEIN, CASS R. (2001) *Designing Democracy: What Constitutions Do*, Oxford: Oxford University Press.